

KRONIKA / CHRONICLE

DOI 10.69108/slsb.2025.1.06

Československý rok 1945 – vědecká konference konána u příležitosti 80. výročí konce II. světové války v Evropě, Hrabyně 24. 4. 2025

Dne 24. dubna 2025 se v důstojných prostorách Národního památníku II. světové války v Hrabyni uskutečnila odborná vědecká konference s názvem *Československý rok 1945*, kterou uspořádalo Slezské zemské muzeum, ve spolupráci s partnerskými institucemi. Konference se zaměřila na různorodé aspekty klíčového roku 1945, a to jak z hlediska národní obnovy a bezpečnostní situace, tak z pohledu válečné a poválečné spravedlnosti, proměn každodennosti a kulturní krajiny. Program byl rozdělen do čtyř tematických bloků a nabídl pestrout škálu příspěvků z akademického i archivního prostředí.

Konferenci zahájila ředitelka Slezského zemského muzea, která přivítala účastníky a podtrhla význam mezioborového výzkumu dějin druhé světové války, jeho důležitost, ale rovněž i citové stránky, kterou toto, ne tak dávné období nadále silně vzbuzuje ve společnosti. První blok „Proměny a vize poválečného Československa“ otevřeli Zdeněk Jirásek a Michaela Pecinová (Slezská univerzita v Opavě), kteří se ve svém příspěvku *Tvorba koncepcí hospodářské rekonstrukce poválečného Československa za II. světové války* věnovali různým podobám plánování poválečné obnovy ještě v průběhu války. Zaměřili se na aktivity exilových i domácích struktur a ukázali, jak se během války formovala představa o poválečném hospodářském systému. Významně přitom upozornili na střet mezi představou o obnově kapitalistické tržní ekonomiky a snahami o silnou státní kontrolu. David Kovařík (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR) představil příspěvek nazvaný „*Přírodní hradba, zásobárna dřeva nebo rekreační oblast*“, který se zaměřil na nerealizované plány z roku 1945, týkající se přetváření sídelní a kulturní krajiny v českém pohraničí. Na konkrétních příkladech ilustroval různé varianty využití pohraničních oblastí po odsunu německého obyvatelstva – od ekonomického využití, po vize přírodní rekultivace či rekreační zóny. Ondřej Kolář (Slezské zemské muzeum) se věnoval málo známé epizodě v příspěvku *Vzestup a pád Slezské národní rady*. Tato krátkodobě existující instituce hrála po osvobození důležitou roli v koordinaci místní správy a usilovala o zajištění autonomie Slezska v rámci nového státu. Přednášející rekonstruoval její vznik, činnost i důvody jejího rychlého zániku pod tlakem centrální vlády. Pavel Šopák (Slezské zemské muzeum) ve své přednášce *Konec a nový začátek: rok 1945 ve stavební kultuře Slezska a Ostravska* poukázal na to, jak devastace způsobená válkou proměnila vzhled měst i vesnic, a jak poválečná obnova ovlivnila architekturu regionu. Zabýval se především zánikem historické zástavby a příchodem nových urbanistických koncepcí. Mimochodem, u Pavla Šopáka je nutné vyzdvihnout bravurní zvládnutí časového limitu. Marta Šopáková (Zemský archiv v Opavě) uzavřela první blok příspěvkem *České lesy po roce 1945*, který se věnoval správě lesního majetku po válce. Reflektovala změny vlastnických struktur, konfiskace a nástup centrální správy lesů včetně jejich ekonomického i ekologického významu v poválečné obnově.

Druhý tematický celek s podtitulem „Bezpečnostní situace v českých zemích na sklonku

války a po jejím skončení“ otevřel Pavel Kopeček (Univerzita Palackého v Olomouci) s příspěvkem *Protipartyzánské operace nacistů na střední Moravě, na jaře 1945*. Autor zasadil tyto brutální zásahy do širšího vojensko-strategického rámce a představil konkrétní operace, které byly vedeny proti místním odbojovým skupinám v posledních týdnech války. Zároveň poukázal na pokračující represi i v situaci zřejmého blížícího se konce Třetí říše. Lubomír Hlavienka (Slezské zemské muzeum) referoval o *Atentátu na Blahoslava Bortla*, představitele Obranného zpravodajství (OBZ), a osvětlil okolnosti tohoto činu v kontextu raně poválečného vývoje v pohraničí. Příspěvek přinesl nový pohled na činnost zpravodajských složek a napětí mezi jednotlivými bezpečnostními strukturami, ale především pak v rámci rozdělené národnostní společnosti, která se tak potýkala s drsnými a ve velkém množství násilnými represemi. Následoval Dimitris Atanasiadis (Státní okresní archiv Šumperk), jenž zpracoval téma *Bezpečnostní situace na Zábřežsku v roce 1945*. Na základě archivních dokumentů rekonstruoval dynamiku příchodu nových správních struktur, dozvuky válečné přítomnosti a vývoj bezpečnostních incidentů v tomto regionu. Tomáš Herajt (Celní správa Praha) se ve své přednášce *Městská milice v Plzni 1945–1948* věnoval roli této polovojenské složky v poválečných letech. Upozornil na její vznik, jako nástroje udržení pořádku a její proměny během konsolidace komunistické moci.

Předposlední blok se týkal „Válečné i poválečné spravedlnosti a společenským proměnám“. Tento odpolední blok otevřela Hana Komárková (Slezská univerzita v Opavě) s příspěvkem „*In der Tschechenzeit*“ *Válečná každodennost prizmatem agendy vrbenského úředního soudu (1939-1945)*. Zabývala se každodenností období okupace z pohledu vrbenského úředního soudu. Větší pozornost pak byla věnována mladistvým. Analýza soudních protokolů přinesla vhled do válečné reality na lokální úrovni, včetně drobných přestupků, udávání a snahy o přežití. Zároveň autorka upozornila na jazykovou specifikou zkoumaných dokumentů – užívání germanismů, formálních formulací i ideologických označení typu *In der Tschechenzeit*, které odkazují k období první republiky jako k „jiné éře“. Tento jazykový prvek byl interpretován jako indikátor dobové propagandy a kulturního rámce, v němž se soudní administrativa odehrávala. Příspěvek tak ukázal, že i z tzv. „malé spravedlnosti“ (tedy každodenní soudní agendy) lze rekonstruovat výrazné kontury dobové mentality a životních strategií obyvatelstva. Jiří Brňovják (Ostravská univerzita) ve svém vystoupení *Mezi Skylou a Charybdou* analyzoval postavení bývalých šlechtických rodů v českém Slezsku. Ukázal, jak se tyto jednotlivci snažili vyrovnat s proměnou společenského řádu a jak se jejich příslušnost k aristokracii stávala spíše přítěží (a snad i přežitkem) v novém politickém klimatu. Zuzana Cilerová (Technická univerzita Liberec) přednesla příspěvek *Říšská župa Sudety před soudem* Na základě analýzy konkrétních případů projednávaných v rámci retribuční justice Cilerová ukázala, jakým způsobem se československé soudy po roce 1945 vyrovnávaly s osobní odpovědností představitelů nacistické správy – především úředníků, členů NSDAP a jejich spolupracovníků z řad místního německého i českého obyvatelstva. Její výklad zdůraznil nejen právní rámec retribuice, ale i limity a rozpory v praxi, tzv. mimořádných lidových soudů. Rovněž se věnovala otázce, nakolik byla činnost retribučních tribunálů ovlivněna dobovým politickým a společenským klimatem, včetně tlaků na rychlé a exemplární trestání „viníků“ okupace. V tomto kontextu analyzovala například rozdíly v přístupu soudů k různým profesním skupinám, či regionální odlišnosti v rozhodování.

Závěrečný blok otevřel Jan Petrásek (Vlastivědné muzeum Jesenicka) příspěvkem *o kronikářských záznamech z jesenického regionu*. Tyto zdroje poskytují autentický pohled na vnímání konce války obyvatelstvem – na chaos, strach i naději, kterou konec okupace přinesl. Tyto lokální prameny, často psané bezprostředně po událostech nebo i během nich, představují cenný materiál pro poznání dobových emocí, vnímání reality i společenského klimatu v období přechodu od okupace k osvobození a dalšímu poválečnému vývoji. Lenka Valečková (Slezské zemské muzeum) se zaměřila na *osudy mobiliářů zámků Linhartovy a Hošťálkovy*. Představila, jak byl v závěru války a po jejím skončení rozkrádán, stěhován či ničemně zanikl historický mobiliář a jak se vyvíjely snahy o jeho záchranu. Závěrečný příspěvek přednesl Jiří Juchelka (Slezské zemské muzeum) a věnoval se *druhoválečné archeologii*. Prezentoval výsledky výzkumů v oblasti válečných pozůstatků na území Slezska, včetně vojenských objektů, muničních skladů a stop po bojích. Jeho prezentace představila výsledky dlouhodobého (a stále trvajícího) archeologického výzkumu zaměřeného na válečné pozůstatky z období druhé světové války, které se nacházejí na území českého Slezska a přilehlých oblastí.

Konferenci zakončila diskuse, v níž se propojily tematické linie jednotlivých příspěvků a otevřely se nové výzkumné perspektivy. Účastníci se shodli na potřebě regionálně ukotveného výzkumu a mezioborové spolupráce při zkoumání historických přelomových období.

Konference *Československý rok 1945* prokázala, že i osmdesát let po skončení druhé světové války zůstává problematika tohoto historického přelomu mimořádně aktuální. Vystoupení jednotlivých badatelů potvrdila, že pohled na rok 1945 nemůže být jednostranný ani vyčerpán tradičními narativy o osvobození či poválečné obnově. Naopak – rozmanitost témat, která zazněla, ukázala hlubokou propojenost politických, hospodářských, kulturních i každodenních aspektů této doby.

Na závěr si dovoluji osobní poděkování Slezskému zemskému muzeu (především pak Ondřeji Kolářovi a Lubomíru Hlavienkovi) za organizaci. Rovněž věřím, že se uskuteční i další, opět úspěšné, ročníky.

Michaela Pecinová